

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A038 Wilde zwaan (*Cygnus cygnus*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

De wilde zwaan lijkt op de kleine zwaan (*Cygnus columbianus*) maar is groter (lengte 145-160 cm) met vooral een langere hals en langere (wigvormige snavel). De wilde zwaan heeft vergeleken met de kleine zwaan meer geel op de snavel dat bovendien verder richting de punt loop (voorbij neusgaten). 's Winters leven de wilde zwanen in groepen. De in Nederland overwinterende wilde zwanen zijn afkomstig van de continentale populatie van Fenno-Scandinavië en Noord-Rusland. Ze behoren tot de flyway-populatie van het Noorwestelijke vasteland van Europa. In Nederland bereikt het winterareaal zijn zuidwestgrens. Sinds 2005 broeden er wilde zwanen in Nederland. Het gaat tot nu toe om een enkel paar in Zuidwest-Drenthe, in soms wisselende samenstelling, dat verschillende jongen grootbracht.

Bron: Saxifraga – Bart Vastenhouw

1.2 Relatief belang binnen Europa

De flyway-populatie van het Noorwestelijke vasteland van Europa wordt geschat op 138.500 vogels, waarvan in Nederland 2-4% verbleef tijdens de winter in de periode 2015/16-2020/21.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

Het gemiddeld seizoensgemiddelde¹ van de wilde zwaan betrof 810 vogels in de periode 2015/16-2020/21, waarvan zich ca. 4% binnen Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://soortpagina.op.natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

¹ De som van maandelijks schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

B. Bescherming

2. Status

Wilde zwaan *Cygnus cygnus* (A038). Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn (inwerkingtreding 1981). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als niet-broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

Wilde zwanen leven buiten de broedtijd in gebieden met een combinatie van grote wateren (slaapplaats) en uitgestrekte akkers, graslandpolders of uiterwaarden (foerageergebied), en verblijven hier van oktober tot maart. Ze foerageren bij voorkeur op akkers (voorkeur voor koolzaad) en natte, vaak ondergelopen graslanden met een korte vegetatie. Vooral in het najaar en in de winter foerageert een klein deel van de wilde zwanen in het water, met name op wortelstokken van oevervegetaties. De slaapplaatsen, die tot op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden kunnen liggen, bestaan uit zoete of zoute wateren, ondergelopen boezemlanden en zomerpolders, zand- en modderbanken. De verspreiding binnen Nederland kan deels onder invloed van winterweer en inundaties van uiterwaarden verschuiven tijdens de winter.

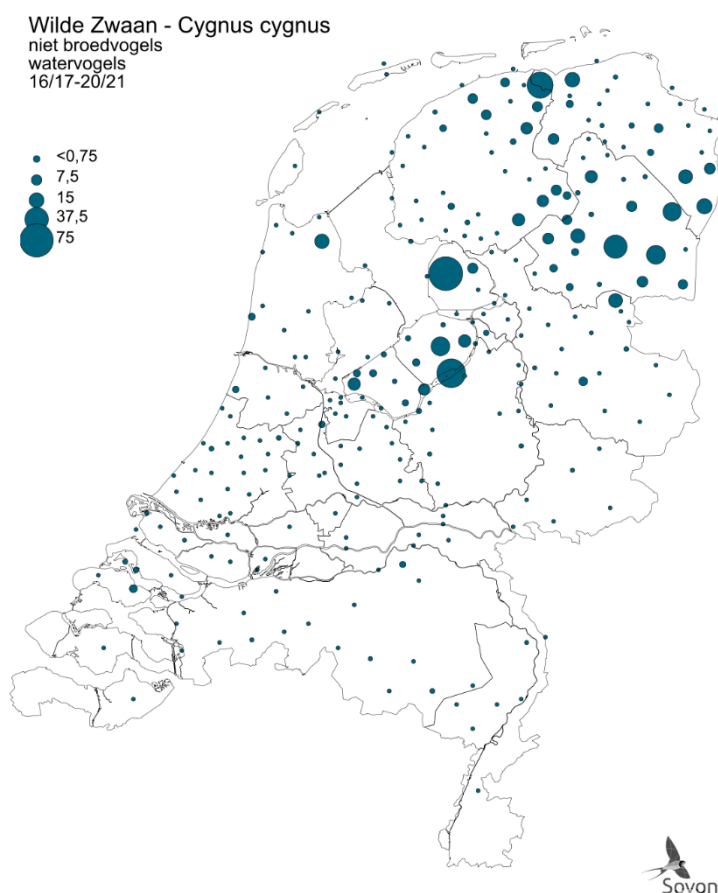
3.2 Voedsel

De wilde zwaan zoekt zijn voedsel bij voorkeur in cultuurgrasland. Extensief beheerd, meer natuurlijk grasland is meestal te ruig en te schraal om voldoende voedsel op te leveren. Vooral in het najaar (november-december) foerageert de wilde zwaan in akkergebieden op restanten van de bieten- en aardappeloogst. Koolzaadpercelen worden de gehele winter als voedselbron benut. Het voedsel bestaat uit gras of de worteldelen daarvan, koolzaadblad en worteldelen van moerasplanten, met name van grote en kleine lisdodde. In de winter foerageren wilde zwanen ook wel in ondiepe zoute, brakke of zoete wateren met een begroeiing van zeegras (*Ruppia sp.*) of fonteinkruid of kranswieren.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse winterpopulatie van de wilde zwaan omvatte naar schatting maximaal 2.800-5.100 vogels in de periode 2015/16-2020-21. De grootste aantallen worden gewoonlijk gezien in het noorden, in Flevoland, Drenthe, Groningen en Friesland. Meer dan twee derde van de in Nederland overwinterende wilde zwanen worden foeragerend aangetroffen op regulier boerenland (graslanden en akkers) buiten natuurgebieden. De eerste vogels arriveren in oktober, de laatste verdwijnen in april en de piekaantallen worden midden in de winter vastgesteld. Zware sneeuwval en strenge vorst ten noordoosten van ons land, zoals in december 2010, leiden tot een winterinflux en een wat ruimere verspreiding. Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

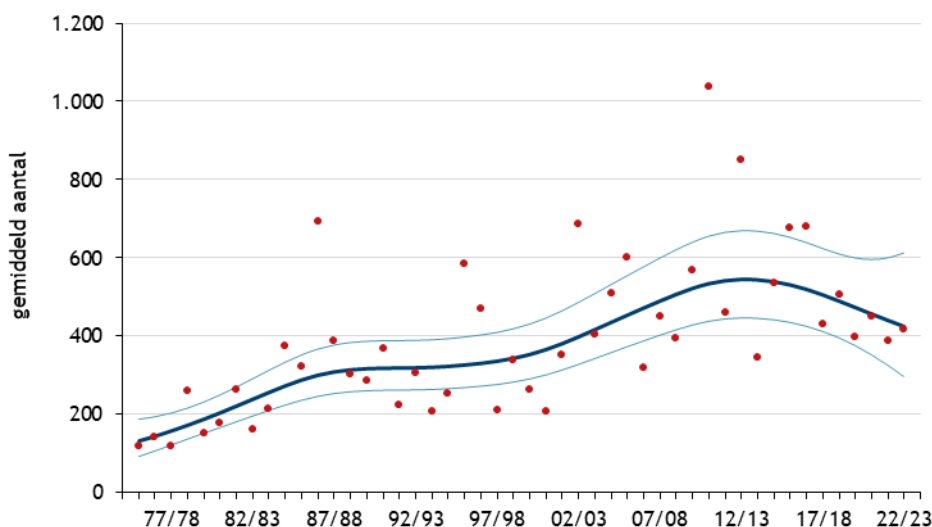
Verspreiding van de wilde zwaan als niet-broedvogel in de periode 2016/17 – 2020/21. Weergegeven is het gemiddelde seizoensgemiddelde (vogels) per hoofdgebied (cluster van telgebieden).

5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de wilde zwaan als niet-broedvogel laat op de lange termijn (1980/81-2022/23) een matige toename zien, op de korte termijn (2011/12-2022/23) is de aantalsontwikkeling onzeker (geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk).

De wilde zwaan is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw toegenomen, hetgeen voor een belangrijk deel te maken zal hebben met de toename van de totale broedpopulatie in Europa. De aantallen kunnen behoorlijk fluctueren, waarbij in piekjaren het seizoensgemiddelde boven de 1.000 vogels kan uitkomen. Dit wordt grotendeels bepaald door de strengheid van de winter (Koffijberg *et al.* 1997). Zo kan bij streng winterweer ten (noord)oosten van Nederland, waar het zwaartepunt van het wintervoorkomen ligt, een influx van wilde zwanen optreden. Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortenpagina van Sovon](#).

De aantalsontwikkeling van de wilde zwaan als niet-broedvogel. Weergegeven is het seizoensgemiddelde in de monitoringgebieden (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen). Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). Merk op dat hoewel de aantalsontwikkeling in de monitoringsgebieden representatief wordt geacht voor de landelijke aantalsontwikkeling, het gemiddeld aantal in de figuur niet direct vergeleken kan worden met het landelijk seizoensgemiddelde (zie 1.3) doordat een deel van de populatie zich buiten de monitoringsgebieden kan bevinden (zie leeswijzer).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022²

i. Verspreidingsgebied: gunstig

Het verspreidingsgebied van de wilde zwaan in de winter is sinds 1980 niet of nauwelijks gewijzigd en daarmee is de areaalgrootte hetzelfde gebleven en als 'gunstig' beoordeeld.

ii. Populatie: gunstig

De populatie is sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw duidelijk toegenomen. De populatieomvang in de periode 2014/15-2019/20 bevond zich boven een gunstig niveau voor de populatie, waarmee het aspect populatie als 'gunstig' is beoordeeld.

iii. Leefgebied: gunstig

Het leefgebied is in voldoende omvang en kwaliteit aanwezig.

² Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

iv. Toekomstperspectief: gunstig

Op dit moment zijn er geen belangrijke knelpunten voor de wilde zwaan als overwinteraar in Nederland, en ook in de toekomst worden die niet verwacht. Op de korte termijn (2008/09-2019/20) is de populatie toegenomen, waarmee het aspect toekomstperspectief als 'gunstig' is beoordeeld.

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de wilde zwaan als niet-broedvogel is in 2022 als gunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is³.

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig	matig ongunstig	gunstig	gunstig
Beoordeling SvI	gunstig	matig ongunstig	gunstig	gunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Behoud van de omvang en van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor het behoud van een populatie van ten minste 900 vogels (seizoensgemiddelde) (ministerie van LNVN 2026).

6. Drukfactoren

- *Ziekten*: de wilde zwaan is beoordeeld als kwetsbaar voor sterfte door hoogpathogene aviaire influenza (HPAI) vanwege het vaak voorkomen in groepen (Slaterus *et al.* 2024).
- *Verstoring door aanwezigheid*: de gevoeligheid van de wilde zwaan voor verstoring is buiten de broedtijd groot (Krijgsveld *et al.* 2022). Op zowel de slaapplekken als de foerageerplekken kan de rust lokaal onder druk staan door allerlei menselijke activiteiten (recreatie, jacht, agrarische activiteit). Op het water foeragerende wilde zwanen zijn bijvoorbeeld gevoelig voor recreatie. Wilde zwanen in agrarisch gebied hebben dan weer te maken met verstoring door landbouwwerkzaamheden en jacht, of soms door laagvliegende vliegtuigen en helikopters (Krijgsveld *et al.* 2008).
- *Verlies leefgebied*: windmolenparken en hoogspanningsleidingen werken als barrières voor de wilde zwaan, waardoor onderlinge samenhang tussen slaapplekken en voedselterreinen verloren kan gaan. Daarnaast gaat van windmolenparken een versturende werking uit.

Invloeden van buiten Nederland

Ook buiten Nederland neemt de populatie wilde zwanen toe. Sinds de tachtiger jaren is de verspreiding naar het zuiden toe uitgebreid en broedt de soort tegenwoordig in grote delen van Groot-Brittannië, de Baltische staten en Noorwegen. Het aantal is sinds 1995 meer dan verdubbeld. De recente toename is feitelijk een herstel van een forse afname in de traditionele broedgebieden in Zweden en Finland gedurende de eerste helft van de vorige eeuw. Met name een betere bescherming is waarschijnlijk de belangrijkste reden voor de huidige toename (Keller *et al.* 2020).

³ Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNVN 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

- Het garanderen van voldoende verstoringsvrije gebieden kan als maatregel effectief zijn, bijvoorbeeld door het instellen van ganzenopvanggebieden (hier profiteren wilde zwanen ook van). Over het algemeen wordt bij recreatie als afstand tussen de vogels en de verstoringbron een bufferzone van minimaal 1.000 meter geadviseerd, al kan de situatie tussen locaties verschillen. Rustige foerageergebieden en slaapplaatsen op ruime afstand (meer dan 500 meter) van paden of vaarroutes zijn van belang (Krijgsveld *et al.* 2022).
- Indien lokaal de foerageerfunctie onder druk komt te staan, dan kunnen maatregelen worden genomen ter bevordering van de voedselsituatie zoals het veranderen van de teelten (bijvoorbeeld van ongeschikte gewassen zoals bloembollenteelt naar bouwland, omzetten van grasland naar bouwland en het laten liggen van oogstresten (aardappelen, bieten, granen, maïs)).

Onderscheid in maatregelen gericht op regulier beheer (instandhouding), preventie of herstel (aanvullende maatregelen om verslechtering te voorkomen of terug te draaien) en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Regulier beheer	Preventie of herstel	Uitbreiding
Voldoende verstoringsvrije gebieden		x	
Voedselsituatie bevorderen door bijv. verandering van teelten en laten liggen oogstresten	x	x	x

8. Bronnen

- van Dijk A.J. 2006. De Wilde zwaan, een nieuwe Nederlandse broedvogel. *Limosa* 79(3): 81-94.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G. & Foppen R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Koffijberg K., Voslamber B. & van Winden E. 1997. Ganzen en zwanen in Nederland. Overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Krijgsveld K.L., Klaassen B. & van der Winden J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsevoelbaarheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgeverij Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Laubek B., Nilsson L., Wieloch M., Koffijberg K., Sudfeldt C. & Follestad A. 1999. Distribution, numbers and habitat choice of the NW European Whooper Swan *Cygnus Cygnus* population: results of an international census in January 1995. *Vogelwelt* 120: 141-154.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LNVN. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Rees E.C. 2012. Impacts of wind farms on swans and geese: a review. *Wildfowl* 62: 37-72.
- Schreiber M. 2000. Windkraftanlagen als Störquellen für Gastvögel. In: Winkelbrandt A., R. Bless, M. Herbert, K. Kröger, T Merck, B. Netz-Gerten, J. Schiller, S. Schubert & B. Schweppe-Kraft (eds), Empfehlungen des Bundesamtes für Naturschutz zu naturschutzverträglichen Windkraftanlagen. Bundesamt für Naturschutz, Bonn-Bad Godesberg.
- Slaterus R., Bresser S. & Brinkman C. 2024. Hoogpathogene aviaire influenza als bedreiging voor vogelpopulaties in Nederland. Sovon-rapport 2024/19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R.L., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Winkelman J.E. 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringsslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden, ganzen en zwanen. RIN-rapport 89-15. RIN, Arnhem.

Geraadpleegde websites

- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen Wilde Zwaan niet-broedvogel. <https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/21962>. Geraadpleegd op 21/11/2024.